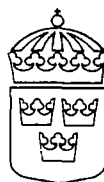

Justitiekommitténs betänkande

1989/90:JuU9

Kriminalvårdsfrågor

1989/90
JuU9

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden i olika kriminalvårdsfrågor från den allmänna motionstiden i år. Frågorna gäller bl.a. utvärdering av kriminalvårdsreformen, särbehandling av vissa långtidsdömda och stramare permissionsbestämmelser.

Med anledning av en motion förordar utskottet en ordning med lekmannainsyn på häktena. Övriga motionsyrkanden avstyrks. Flera reservationer har fogats till betänkandet.

Motioner

1988/89:Ju501 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en genomgripande utvärdering av 1974 års kriminalvårdsreform inom ramen för en parlamentarisk utredning,

8. att riksdagen beslutar om sådan ändring i tillämpliga lagar att förutsättningarna ökar att särbehandla intagna dömda till fängelse i lägst två år,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om krav på skötsamhet vid permissioner,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en förstärkning av psykiatrin inom kriminalvården.

1988/89:Ju504 av Bertil Danielsson och Ewy Möller (båda m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen sägs om ökad yrkesutbildning för interner på fängelserna.

1988/89:Ju506 av Barbro Evermo Palmerlund m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utvärdering av olika slags placeringar utom anstalt enligt 34 § lagen om kriminalvård i anstalt.

1988/89:Ju511 av Stig Gustafsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införande av medborgarvittnen vid häkten och en försöksverksamhet vid Kronobergshäktet i Stockholm.

1988/89:Ju513 av Hans Göran Franck och Bengt Silfverstrand (båda s) vari yrkas

1989/90:JuU9

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att förslag bör framläggas om avkortning av strafftiden för vissa fångar,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utvärdering av permissionsreglerna vid fäng-vårdsanstalterna.

1988/89:Ju701 av Margit Gennser (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning med syfte att förkorta häktningstiderna på sätt som i motionen angivits.

1988/89:Ju805 av Carl Bildt m.fl. (m) vari yrkas

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om särbehandling av intagna i kriminalvårdsanstalt,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om permissioner till intagna i kriminalvårdsanstalt,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om bevakning av fängelsedömda,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om rehabilitering av dömda brottslingar.

1988/89:Ju808 av Olof Johansson m.fl. (c) vari yrkas

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vårdplatser på behandlingshem och i familjehem i verkställighetens slutskede,

32. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om insatser för gruppen extremt brottsaktiva.

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlar utskottet flera motioner som väcktes under den allmänna motionstiden i år och som har anknytning till kriminalvården.

En genomgripande reform av kriminalvården och dess organisation beslutades åren 1973 och 1974 (prop. 1973:1, bil. 4 s. 76–164, bet. JuU 15, rskr. 152 och prop. 1974:20, bet. JuU 2, rskr. 99). Kriminalvårdslagstiftningen vilar i allt väsentligt på de principer som lades till grund för denna reform. Dessa principer går ut på att, så långt det är möjligt med hänsyn till kravet på samhällsskydd och differentiering, främja de intagnas samhällsanpassning och motverka de skadliga följderna av fängelsestraffet.

Motion

I motion Ju501 (yrkande 1) begärs att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att utvärdera 1974 års kriminalvårdsreform. Enligt motionärerna är tiden nu mogen för en utvärdering av denna reform. Utredningen bör överväga dels om de hittillsvarande målen för kriminalvården och medlen härför fortfarande bör gälla, dels huruvida närhetsprincipen, dvs. regeln att intagna skall placeras på anstalt nära hemorten, skall ha samma styrande effekt vid placeringen som i dag. Vidare bör utredningen överväga möjligheterna att i större utsträckning differentiera klientelet med hänsyn framför allt till missbrukssituationen.

Bakgrund

Under förra riksmötet uttalade utskottet i samband med motionsönskemål om vilka principer som skall ligga till grund för kriminalvården att det inte kunde komma i fråga att frångå de principer som lades fast år 1973, och vilka bl.a. går ut på att den intagnes anpassning i samhället skall främjas. Tvärtom fanns det enligt utskottets uppfattning skäl att understryka att grunderna för den kommande kriminalvårdspolitikerna ligger fast (JuU 1987/88:43, rskr. 361).

I samband med en interpellationsdebatt i kammaren (se snabbprotokoll 1988/89:51, s. 2 ff) har justitieministern i januari 1989 under hänvisning till den översyn av kriminalvårdens innehåll och verksamhetsformer som pågår inom regeringskansliet ej sett det som angeläget att tillsätta en parlamentarisk kommission för att se över kriminalvårdsreformen.

Den översyn justitieministern hänvisar till är ett led i det arbete som är ett resultat av justitiedepartementets verksamhetsplanering. Översynen bedrivs av en arbetsgrupp inom regeringskansliet i samarbete med kriminalvårdsstyrelsen. I en första etapp avser översynen kriminalvården i anstalt. Inom ramen för denna görs bl.a. en analys av de försöksverksamheter som pågår. Seminarium har hållits bl.a. rörande insatserna för narkotikamissbrukare i anstalt och insatser för män dömda för kvinnomisshandel och sexualbrott. Vidare har ett seminarium hållits om behovet av psykiatrisk sjukvård för intagna på kriminalvårdsanstalterna.

Översynen, som i ett första skede koncentrerats till verkställigheten i anstalt med särskild uppmärksamhet på narkotikasituationen, har bl.a. resulterat i ett uppdrag till kriminalvårdsstyrelsen beträffande lokala handlingsplaner vid kriminalvårdsanstalterna. Uppdraget går ut på att kriminalvårdsstyrelsen inom ramen för den verksamhetsplanering som styrelsen bedriver inför 1990 och 1991 års anslagsframställning skall ta initiativ så att samtliga kriminalvårdsanstalter upprättar och genomför handlingsplaner för verksamhetens innehåll enligt vissa av regeringen uppdragna riktlinjer. Enligt riktlinjerna bör en utgångspunkt vara att verksamheten utformas så att vård- och tillsynspersonalen kan ges mer

meningsfulla arbetsuppgifter och större ansvar för arbetet med de intagna. Strävan bör, enligt riktlinjerna, vara att varje anstalt utformar mål och metoder anpassade till anstaltens särskilda förutsättningar såsom klientel, byggnadstekniska förutsättningar, säkerhetskrav, utbud av olika aktiviteter på orten och andra lokala förutsättningar. På anstalter med en hög andel narkotikamissbrukare bör inriktningen vara att lokala handlingsplaner mot narkotika upprättas och genomförs. I ett första skede bör de slutna lokalanstalterna i storstadsregionerna prioriteras. Samverkansformerna mellan anstalten och socialtjänstens narkomanvård bör ägnas särskild uppmärksamhet när handlingsplanerna utarbetas.

Utskottets överväganden

Som utskottet anförde år 1988 kan det inte komma i fråga att överge 1973 års grundläggande principer för kriminalvården. Ambitionen måste alltså vara att så långt det är möjligt underlätta de dömdas anpassning i samhället. Denna grundtanke är en förutsättning för en human och meningsfull kriminalvård, vilket det också, som påpekas i motionen, rått politisk enighet om under lång tid. Att behålla dessa principer innebär emellertid inte att man samtidigt skulle vara avskuren från möjligheterna att förbättra innehållet i verkställigheten. Tvärtom är det, som justitieministern anför i årets budgetproposition (prop. 1988/89:100, bil. 4, s. 34), angeläget att det fortlöpande sker en utveckling av behandlingsmetoderna och arbetsformerna i övrigt inom kriminalvården. Detta sker bl.a. genom försöksverksamheter av olika slag. Erfarenheterna av sådan försöksverksamhet tyder på att det kan vara möjligt att nå bättre resultat med utvecklade eller nya metoder. Den översyn av kriminalvårdens verksamhetsformer och innehåll som nu pågår inom regeringskansliet är, enligt utskottets uppfattning, mot denna bakgrund mycket värdefull. Översynsarbetet utgör också en garanti för att kriminalvården, som enligt utskottets uppfattning alltså skall vila på 1973 års principer, samtidigt svarar mot dagens krav. Detta har bl.a. kommit till uttryck i uppdraget till kriminalvårdsstyrelsen om utarbetandet av lokala handlingsplaner. Mot bakgrund av det anförda finns det enligt utskottets mening ingen anledning för riksdagen att initiera tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppdrag att se över kriminalvårdslagen. Utskottet avstyrker således bifall till motion Ju501 i här behandlad del.

Särbehandling av vissa långtidsdömda m.m.

Motioner

I ett flertal motioner tas upp frågan om särbehandling av vissa långtidsdömda. I motionerna Ju501 (yrkande 8), Ju805 (yrkande 10) och Ju808 (yrkande 32) begärs en regeländring som innebär att bestämmelsen i 7 § tredje stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) ändras så att särbehandling kan ske av intagen i kriminalvårdsanstalt som dömts till fängelse i lägst två år oavsett brottslighetens

karaktär. Enligt motionärerna har en person som har erhållit ett så långt fängelsestraff normalt sett gjort sig skyldig till mycket svår brottslighet, och allmänhetens skyddsintresse bör här sättas i första rummet. I motion Ju513 (yrkande 1) begärs ett tillkännagivande om att förslag om regler bör framläggas om avkortning av anstaltstiden för en intagen, som till följd av särbehandling, utvisning och andra jämförbara omständigheter har haft särskild nackdel och påfrestning av fängelsetiden. Motionärerna hänvisar till dansk rätt där man infört en generell regel om tidigare frigivning för utländska medborgare med beslut om utvisning.

Bakgrund

Bestämmelser om hur kriminalvården i anstalt skall anordnas finns i KvaL. Lagen skiljer mellan riksanstalter och lokalanstalter. Riksanstalt och lokalanstalt, liksom även avdelning av anstalt, kan vara antingen öppen eller sluten. Dessutom finns s.k. specialavdelningar, dvs. slutna avdelningar med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna. Principerna för placeringen av de dömda anges i 6, 7, 8 och 20 a §§ KvaL. Vid val mellan riks- och lokalanstalt är huvudregeln att den som undergår fängelse i högst ett år placeras i lokalanstalt och den som undergår fängelse för längre tid placeras i riksanstalt. Personer som från början placeras i riksanstalt skall emellertid kunna föras över till lokalanstalt när det behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivningen.

Vid valet mellan öppen och sluten anstalt gäller som huvudregel att en intagen skall placeras i öppen anstalt, om inte annan placering är påkallad med hänsyn till rymningsfara eller av andra säkerhetsskäl eller av behandlingsskäl.

För vissa intagna som dömts till längre fängelsestraff finns emellertid en särskild regel i 7 § tredje stycket KvaL. Den bestämmelsen, som fått sin nuvarande lydelse genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1988 (prop. 1987/88:130, bet. JuU 43, rskr. 361), innebär att en intagen som undergår fängelse i lägst fyra år eller dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till brott som nu angetts skall placeras i sluten anstalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. Sådan placering skall jämlikt 6 § fjärde stycket KvaL ske i sluten riksanstalt och därvid företrädesvis i sådan anstalt eller avdelning av anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet.

För en intagen som avses i den aktuella bestämmelsen gäller också särskilda begränsningar i fråga om permissioner och andra former av vistelse utanför anstalt (11 § andra stycket, 14 § tredje stycket, 32 § tredje stycket och 34 § tredje stycket KvaL).

Prövning av om placering i sluten anstalt skall ske med stöd av 7 § tredje stycket KvaL skall ske så snart verkställighet påbörjas eller

annars så snart det finns anledning till det. Ett beslut om sådan placering skall omprövas när det finns anledning till det, dock alltid inom sex månader från föregående prövning.

I samband med att 7 § tredje stycket KvaL fick sin nuvarande lydelse behandlade utskottet flera motioner med krav på att möjligheten till särbehandling enligt bestämmelsen skulle ta sikte på samtliga intagna som undergick fängelse i lägst två år oavsett brottslighetens karaktär (JuU 1987/88:43, s. 11).

Utskottet, som avstyrkte bifall till motionerna, underströk det viktiga i att kunna motverka narkotikakriminaliteten och förekomsten av narkotika på anstalterna. Mot bakgrund härav borde enligt utskottets uppfattning kravet på fängelse i lägst två år för särbehandling av grova narkotikabrottslingar, vilket även gällt tidigare, behållas. När det sedan gällde frågan om utvidgning av bestämmelsen till att omfatta även brott av annat slag instämde utskottet i departementschefens uttalande att gränsen borde sättas högre. Möjligheterna till särbehandling i fråga om placering i och vistelse utom anstalt borde nämligen koncentreras till särskilt allvarlig brottslighet och till fall där behovet erfarenhetsmässigt är störst. Gränsen på fängelse i lägst fyra år var, mot bakgrund av förekomsten av långtidsdömda i anstalterna och vilka strafftider och vilka brott de dömts för, enligt utskottets uppfattning väl avvägd. Emellertid uttalade utskottet att ett önskemål på sikt bör vara att det införs en så enhetlig reglering som möjligt såvitt gäller samtliga långtidsdömda. Utskottet hänvisade här till att justitieministern också förutskickat att den nuvarande avgränsningen självfallet får omprövas om de överväganden som pågår inom justitiedepartementet med anledning av fängelsestraffkommitténs förslag om bl.a. villkorlig frigivning och ändrade straffskalor ger anledning till det.

Till grund för den nyss nämnda lagändringen beträffande 7 § tredje stycket KvaL låg en utredning som redovisats i promemorian (Ds Ju 1987:17) Långtidsdömda inom kriminalvården — Vissa verkställighetsfrågor. I promemorian (s. 150 ff) diskuteras frågan om tidigareläggning av tidpunkten för villkorlig frigivning för vissa långtidsdömda utländska medborgare som på grund av utvisning inte fått tillstånd till utevistelser i samma utsträckning som andra intagna. Utredningen konstaterar att främst icke nordiska medborgare kan — med hänsyn till främlingskap, isolering, språkskillnader, olika religiös och kulturell bakgrund — finna sin straffverkställighet betydligt strängare än vad gäller svenska långtidsdömda. Utredningen redovisar att det inom kriminalvården har ägnats stor uppmärksamhet åt dessa problem. Således placeras t.ex. sådana intagna i en anstalt, som ger dem möjlighet att tala sitt eget språk med intagna. Till grund för det löpande anstaltsarbetet finns särskilda anvisningar, som utfärdats av kriminalvårdsstyrelsen år 1978. Tankegångarna i anvisningarna ligger fortfarande till grund för behandlingsarbetet, även om de formellt upphört att gälla den 1 juli 1986. Anvisningarna innehåller regler i en rad skilda avseenden, bl.a. i fråga om tolkservice, översättning, undervisning, fritidsverksamhet, biblioteksverksamhet, kontaktverksamhet och andlig vård. Vidare fanns en arbetsgrupp med företrädare för statens invand-

rarverk och kriminalvårdsstyrelsen som fortlöpande skall arbeta för att finna former för att underlätta verkställigheten för utländska intagna. Utredningen ansåg att frågan om en eventuell tidigare villkorlig frigivning för en utländsk intagen borde övervägas i samband med beredningen av fängelsestraffkommitténs betänkande (SOU 1986:13—15) Påföljder för brott, vari föreslås ändrade regler för villkorlig frigivning. Utredningen ställde sig dock tveksam till tanken att införa en särregel om villkorlig frigivning av utländska intagna efter danskt mönster, som medger utländsk intagen, som skall förvisas, villkorlig frigivning då sju tolfedelar av straffet verkställts (normalt sker villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden). Utredningen hänvisade här till bestämmelser i utlänningslagen enligt vilka domstolen vid bestämmandet av påföljd skall beakta det men den dömda åsamkas genom beslutet om utvisning (numera 29 kap. 5 § fjärde punkten brottsbalken). Motsvarande bestämmelse saknades enligt utredningen i dansk rätt. Sammanfattningsvis ansåg utredningen att någon särregel om villkorlig frigivning för utländska medborgare inte borde införas.

Vid remissbehandlingen av promemorian föreslog ombudsmannen mot etnisk diskriminering att det borde öppnas en möjlighet i lagen att efter en individuell prövning avkorta anstaltstiden för en utlänning, som till följd av beslut om utvisning och eventuellt andra omständigheter, som sammanhänger med att han inte är svensk, kan antas ha haft särskild nackdel av fängelsetiden. Liknande synpunkter framfördes av statens invandrarverk. Bl.a. kriminalvårdsstyrelsen ansåg att några sådana regler inte borde införas.

I propositionen (1987/88:130, s. 17) anförde departementschefen att frågan om tidigareläggning av villkorlig frigivning för utländska medborgare borde tas upp till behandling i samband med behandlingen av fängelsestraffkommitténs förslag angående institutet villkorlig frigivning.

Utskottet behandlade under riksmötet 1984/85 (JuU 1984/85:36, s. 7 ff) en motion vari efterlystes ansträngningar för att lindra situationen för intagna utländska medborgare som samtidigt dömts till utvisning. Motionärerna framhöll särskilt att dessa intagna i regel inte får permissioner och därför sällan kan träffa anhöriga och vidare påtalades bl.a. deras svårigheter att få kontakter inom anstalterna.

Inledningsvis noterade utskottet att de aktuella problemen koncentreras till ett trots allt relativt begränsat antal utländska medborgare, med hemvist utomlands, som dömts till långa frihetsstraff för ofta mycket grov brottslighet. Efter en redogörelse för de ansträngningar som görs inom kriminalvården för att lindra dessa intagnas svårigheter pekade utskottet på möjligheterna till straffverkställighet i den dömdes hemland. Härvidlag underströk utskottet sina tidigare uttalanden om värdet från humanitär synpunkt av att en i Sverige dömd utlänning får möjlighet att avtjäna straffet i sitt hemland. Utskottet hänvisade till konventionen om överförande av dömda personer (prop. 1983/84:197, bet. JuU 1984/85:1, rskr. 8).

Utskottet anförde sammanfattningsvis att det är av största vikt att de svåra problem som motionärerna aktualiserat i fortsättningen liksom

hittills beaktas inom kriminalvården såväl i det löpande arbetet som mera långsiktigt, t.ex. i budget- och utvecklingsarbetet. Uppkommande frågor skulle givetvis lösas i en anda av humanitet och generositet, och regelsystemet måste ges en nyanserad tillämpning där principen om hänsyn till samhällsskyddet alltid måste vägas mot principen om likabehandling och mot humanitetens krav. Några skäl för riksdagen att vidta åtgärder i saken fanns emellertid inte.

Utskottets överväganden

Såvitt gäller önskemålen i motionerna Ju501 (yrkande 8), Ju805 (yrkande 10) och Ju808 (yrkande 32) om en utvidgning av bestämmelsen i 7 § tredje stycket KvaL till att omfatta samtliga intagna som dömts till fängelse i lägst två år oavsett brottslighetens karaktär vill utskottet, som tidigare, uttala att gränsen vid annan brottslighet än grov narkotikabrottslighet här bör sättas högre. Möjligheterna till särbehandling i fråga om placering i och vistelse utom anstalt bör nämligen, som utskottet anförde år 1988, koncentreras till särskilt allvarlig brottslighet och till fall där behovet erfarenhetsmässigt är störst. Behovet av att skärpa verkställighetsreglerna måste alltid vägas mot intresset av att upprätthålla de principer som präglar svensk kriminalvård och som går ut på att, så långt det är möjligt med hänsyn till kravet på samhällsskydd och differentiering, främja de intagnas samhällsanpassning och motverka de skadliga följderna av fängelsestraffet. Vid en avvägning mellan de motstående intressen som sålunda föreligger anser utskottet, som tidigare, att gränsen fängelse i lägst fyra år i dessa sammanhang är väl avvägd. Utskottet vill emellertid upprepa att ett önskemål på sikt bör vara att det införs en så enhetlig reglering som möjligt när det gäller samtliga långtidsdömda. Den nuvarande avgränsningen bör omprövas om de överväganden som pågår inom justitiedepartementet med anledning av fängelsestraffkommitténs förslag om bl.a. villkorlig frigivning och ändrade straffskalor ger anledning till det. Mot bakgrund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna Ju501, Ju805 och Ju808 i nu berörda delar.

När det sedan gäller yrkandet i motion Ju513 (yrkande 1) om avkortning av strafftiden efter individuell prövning för en sådan intagen som till följd av särbehandling, utvisning och andra jämförbara omständigheter har haft särskild nackdel och påfrestning av fängelse tiden vill utskottet hänvisa till departementschefens uttalande år 1988 (prop. 1987/88:130 s. 17). Där sägs att det kan finnas anledning att återkomma till frågan om tidigareläggning av tidpunkten för villkorlig frigivning för utländska medborgare i anslutning till behandlingen av fängelsestraffkommitténs förslag angående institutet villkorlig frigivning. Detta arbete pågår för närvarande i justitiedepartementet. Någon anledning för riksdagen att nu ta ställning i frågan finns därför inte. Utskottet vill emellertid, liksom tidigare, understryka att det är av största vikt att de problem beträffande utländska intagna som aktualiseras i motionen i fortsättningen liksom hittills beaktas inom kriminalvården både i det löpande arbetet och mera långsiktigt, t.ex. i budget-

och utvecklingsarbetet. Arbetet bör bedrivas i en anda av humanitet och generositet. Som utskottet anförde år 1985 (JuU 1984/85:36, s. 7 ff) måste regelsystemet ges en nyanserad tillämpning där principen om hänsyn till samhällsskyddet alltid måste vägas mot principen om likabehandling och mot humanitetens krav. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju513 i nu behandlad del.

Permissioner

Motioner

I flera motioner tas upp frågor om permissioner inom kriminalvården. I motion Ju501 (yrkande 9) begärs ett tillkännagivande om att beslut om permissioner skall vara beroende av dels hur de intagna skött tidigare permissioner, dels hur de uppför sig under anstaltstiden. Exempelvis bör, enligt motionärerna, den som påträffas med att missbruka narkotika under anstaltstiden inte beviljas permission förrän efter en prøvotid som bestäms i varje enskilt fall. I motion Ju805 (yrkande 11) hemställs att reglerna om permissioner stramas upp dels så att obehållna permissioner starkt begränsas för intagna som återfaller i brott, dels att permissioner för intagna som begått allvarliga våldsbrott och narkotikabrott endast undantagsvis beviljas. I motion Ju513 (yrkande 2) begärs en utvärdering av permissionsreglerna eftersom vissa rapporter, enligt motionärerna, tyder på att såväl permissionsreglerna som även tillämpningen av dem är alltför stränga.

Bakgrund

En intagen kan beviljas olika typer av permissioner. Enligt 32 § KvaL kan den intagne få tillstånd att lämna anstalten för viss kort tid, s.k. korttidspermission. Korttidspermission förekommer i två former med olika syften, nämligen som s.k. regelbunden permission (32 § första stycket) och som s.k. särskild permission (32 § andra stycket). Institutet regelbunden permission innebär att permissioner normalt beviljas med någon eller några månaders mellanrum så snart en intagen har beviljats sin första permission av sådant slag. Syftet med regelbundna permissioner är att underlätta den intagnes anpassning i samhället. För särskild permission skall finnas någon annan anledning än att rent allmänt underlätta anpassningen i samhället. Utöver korttidspermission finns möjligheter till frigivningspermission enligt 33 § KvaL. Den bestämmelsen avser dock endast intagna som enligt 26 kap. 7 § brottsbalken (BrB) skall frigges först sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats. En intagen kan också beviljas frigångspermission (jfr 11 § KvaL).

I kungörelsen (1974:248) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen om kriminalvård i anstalt finns föreskrifter om efter vilken tid vissa intagna bör erhålla korttidspermission. Således föreskrivs i 12 § andra stycket bl.a. att intagen som dömts till fängelse i lägst två år endast om det finns särskilda skäl bör beviljas regelbunden korttidspermission innan han avtjänat sex månader av straffet.

Kriminalvårdsstyrelsen har i maj i år utfärdat nya tillämpningsföreskrifter och allmänna råd i fråga om permissioner (se KVVFS 1989:1 och ARK 1989:1). Föreskrifterna gäller från den 1 juni 1989. Av föreskrifterna framgår bl.a. att regelbunden permission skall föregås av en individuellt bestämd kvalifikationstid. Normalt får regelbunden permission således beviljas först sedan en fjärdedel av den sammanlagda strafftiden avtjänats (normaltid). Föreligger förhöjd risk för återfall i brott eller annat missbruk skall kvalifikationstiden förlängas utöver normaltiden till den längre tid som bedöms nödvändig. I kvalifikationstid skall inräknas häktningstid i direkt anslutning till den aktuella verkställigheten. Viss tid måste dock alltid verkställas i anstalt före permission. För intagna i öppen anstalt, som avtjänar fängelse understigande två år, får kvalifikationstiden sättas lägre än normaltiden, dock lägst en månad om strafftiden är högst ett år och två månader om strafftiden överstiger ett år. Intagen som avtjänar fängelse i lägst två år eller är placerad i slutan stalt får, om särskilda skäl föreligger i det enskilda fallet, beviljas regelbunden permission före den för honom gällande normaltiden. Tidigareläggningen får omfatta högst tre månader. Som regel får dock en intagen som avtjänar fängelse i lägst två år inte beviljas regelbunden permission förrän sex månader av straffet avtjänats.

För intagna som avtjänar fängelse i mer än åtta år gäller en normaltid av två år och intagen som avtjänar fängelse på livstid får beviljas regelbunden permission tidigast efter två år och sex månader av verkställigheten.

Av föreskrifterna framgår också under vilka förutsättningar en intagen kan beviljas särskild korttidspermission. Sådan permission kan beviljas dels för i föreskrifterna särskilt angivna ändamål, dels i form av lokalanstaltspermission, besökspermission, transportpermission, träningspermission och lufthålspermission. En förutsättning för att den intagne skall erhålla särskild permission är att ändamålet med permissionen inte kan tillgodoses i samband med regelbunden permission.

För korttidspermission skall ställas de villkor som bedöms nödvändiga för att motverka missbruk. Om det föreligger en uttalad risk för att en intagen kan komma att avvika under permission, men trots det bör beviljas särskild permission, skall permissionen vara bevakad. I kriminalvårdsstyrelsens allmänna råd anges att permission som beviljas intagen innan han medgivits regelbunden permission skall vara bevakad i normalfallet.

Vid misskötsamhet bestående av nya brott, rymning eller rymningsförsök får regelbunden permission beviljas den intagne tidigast fyra månader efter misskötsamheten om han är intagen i lokalanstalt eller öppen rixanstalt och tidigast efter sex månader om han är intagen i slutan rixanstalt. Vid annan misskötsamhet i form av permissionsmissbruk, narkotikapåverkan m.m. får intagen beviljas permission tidigast två månader efter misskötsamheten om han är intagen i lokalanstalt eller öppen rixanstalt och tidigast efter fyra månader om

han är intagen i sluten riksanstalt. Kvalifikationstiden skall dock bestämmas efter en individuell prövning i det enskilda fallet varvid ovanstående tider inte får underskridas.

Intagna som hänförs till den grupp intagna som omfattas av 7 § tredje stycket KvaL får inte beviljas regelbunden permission men kan, om det föreligger synnerliga skäl, beviljas bevakad särskild korttidspermission. En utländsk medborgare som inte har någon annan anknytning till Sverige än att han dömts för brott här kan som regel inte beviljas regelbunden permission.

Enligt vad utskottet inhämtat finns för närvarande inte några planer på en utvärdering av de nyligen upprättade föreskrifterna om permissioner inom kriminalvården, däremot görs en uppföljning av hur de nya bestämmelserna tillämpas.

Utskottets överväganden

I anslutning till önskemålen i motion Ju501 om krav på skötsamhet innan permission beviljas och önskemålen i motion Ju805 om stramare permissionsregler vill utskottet hänvisa till kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd i dessa frågor. Där föreskrivs nämligen, som framgått av utskottets ovan gjorda redovisning, att vid bedömningen av om den intagne över huvud taget skall komma i fråga för regelbunden permission skall beaktas utfallet av tidigare och pågående verkställighet i olika avseenden, t.ex. när det gäller vistelser utom anstalt, befattning med narkotika eller andra droger och brottslighetens karaktär.

Anstaltsföreskrifterna innehåller också, som ovan redovisats, bestämmelser om kvalifikationstider för beviljandet av ny permission efter misskötsamhet som inte är ringa. Denna kvalifikationstid skall bestämmas efter en individuell prövning i det enskilda fallet med tanke främst på risken för fortsatt misskötsamhet, vilket ligger i linje med de önskemål som framförs i motion Ju501.

I sammanhanget vill utskottet, med anledning av önskemålen i motion Ju805 om att återfallsbrottslingar och intagna som begått allvarliga våldsbrott och narkotikabrott endast undantagsvis beviljas annat än bevakade permissioner, erinra om att intagna som särbehandlas enligt 7 § tredje stycket KvaL endast kan erhålla bevakade särskilda permissioner, och då endast om synnerliga skäl därtill föreligger.

Enligt utskottets uppfattning tillgodoser kriminalvårdsstyrelsens nya föreskrifter om permission i stort sett de önskemål som framförs i motionerna Ju501 och Ju805. Syftet med de nya bestämmelserna är också att uppnå ett system som är enkelt att tillämpa och där intresset av enhetlighet, fasthet och konsekvens tillgodoses. Enligt utskottets uppfattning finns därför inte anledning för riksdagen att göra några sådana uttalanden som eftersträvas i motionerna. Utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju501 och Ju805 i nu behandlade delar.

Med anledning av önskemålet i motion Ju513 om en utvärdering av permissionsbestämmelserna har utskottet inhämtat att en uppföljning av hur de nya bestämmelserna tillämpas successivt sker. Som utskottet

tidigare uttalat är permission en viktig del i arbetet med att främja de intagnas återanpassning till samhället. Utskottet ser det därför som angeläget att den aviserade uppföljningen sker och utgår från att den kan bidra till att bestämmelserna inte tillämpas på ett sätt som motverkar detta syfte. Någon särskild utvärdering av bestämmelserna är enligt utskottets uppfattning inte nödvändig. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 513 i nu berörd del.

Bevakning i anstalt

Motion

I motion Ju805 (yrkande 13) begärs ett tillkännagivande om att bevakningen av de intagna måste förbättras. Enligt motionärerna är det oacceptabelt från såväl principiella som samhällsekonomiska utgångspunkter att intagna kan avvika från anstalterna.

Bakgrund

Utskottet behandlade förra året en liknande motion. Utskottet ansåg i likhet med motionärerna att bevakningen inom kriminalvården måste ha som utgångspunkt att rymningar från anstalterna förhindras. Samtidigt borde, enligt utskottets uppfattning, beaktas att frågorna om anordnandet av bevakningen både personellt och tekniskt kontinuerligt uppmärksammas och att här hela tiden sker en anpassning efter utvecklingen. Utskottet betonade vikten av detta arbete men ansåg att något uttalande från riksdagens sida i frågan inte var nödvändigt. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionen (JuU 1987/88:43, rskr. 361).

Som utskottet redogjorde för förra året skiljer sig bevakningen av de intagna från anstalt till anstalt beroende på byggnadssätt m.m. Generellt kan sägas att bevakningsnivån är högst vid slutna rixanstalter och lägst vid öppna lokalanstalter. Bevakningen genom personal kompletteras av teknisk bevakning i olika hänseenden.

Under budgetåret 1988/89 uppgick antalet rymningar till 1 167 vilket var 40 fler än budgetåret dessförinnan. Av det totala antalet rymningar ägde 647 rum från anstalterna, och resten skedde från transporter m.m. samt från olika vistelser utom anstalt. Av de 647 rymningarna från anstalterna ägde 211 rum från slutna anstalter. Sedan slutet av 1970-talet har antalet rymningar minskat.

I september 1988 tillsatte kriminalvårdsstyrelsen en arbetsgrupp med uppgift att göra en översyn av säkerhetsfrågor på tyngre anstalter och häkten. Arbetsgruppens översynsarbete har redovisats i en slutrapport, Översyn av säkerhetsfrågor på tyngre anstalter och häkten.

Översynen genomfördes under perioden oktober 1988 till mars 1989 och omfattade den övervägande delen av de slutna rixanstalterna, lokalanstalterna Härlanda och Västerås samt häktet i Göteborg. Gruppen har bl.a. granskat anstalternas förutsättningar och byggnadsmässiga förhållanden, ytterområden och omgivningar, behov och funktion av

teknisk utrustning, personalutnyttjande, visitationsverksamhet, överlämnanderutiner, nattbevakning samt intagnas rörelsefrihet inom och utom anstalt.

För varje anstalt har sammanställts en översynsrapport. I slutrapporten presenteras ett förslag till klassificering av kriminalvårdsanstalterna som skall tjäna syftet att vara vägledande dels vid resursallokering, dels vid differentiering av de intagna. Klassificeringsinstrumentet indelar rikets anstalter i fyra säkerhetsgrader, där grad I är lika med högsta säkerhetsnivå och grad IV i princip inrymmer de öppna anstalterna.

Arbetsgruppen har i de 17 olika översynsrapporterna formulerat ett antal förslag till förbättringar. I slutrapporten har bl.a. konstaterats att skyddet mot fritagningar på vissa anstalter med hög säkerhetsgrad inte är fullgott på grund av brister i de tekniska bevakningssystemen, att besöksrutinerna på flera håll måste förbättras, att kontrollen över verktyg och material i anstalternas verkstäder måste förbättras och att både lås och larmanordningar på flera anstalter måste förbättras eller bytas ut.

I anslagsframställningen för budgetåret 1990/91 har kriminalvårdsstyrelsen angett att de högst prioriterade insatserna för att höja säkerhetsskyddet vid anstalterna bör göras på rixanstalterna Kumla, Norrköping, Roxtuna, Tidaholm, Kalmar, Malmö och Norrtälje. För ändamålet yrkas sammanlagt 16 milj. kr. I anslagsframställningen anges att den totala kostnaden för säkerhetsinsatser över en femårsperiod vid de berörda enheterna uppskattas till ca 110 milj. kr.

I ett frågesvar i kammaren den 17 oktober 1989 (se riksdagens snabbprotokoll 1989/90:11 s. 53 ff) har justitieministern slagit fast att det är en viktig uppgift för kriminalvården att förhindra rymningar från anstalterna. Hon redovisar bl.a. att åtskilliga av de åtgärder för att höja säkerheten vid anstalterna som togs upp i den ovannämnda säkerhetsrapporten redan har genomförts, medan andra övervägs hos kriminalvårdsstyrelsen eller i regeringskansliet. Vidare anförde justitieministern att regeringen inte nu tänker vidta några ytterligare åtgärder vid sidan av det arbete som redan pågår.

Utskottets överväganden

I likhet med vad justitieministern anför anser utskottet att det är en viktig uppgift för kriminalvården att förhindra rymningar från anstalterna. Som framgått ovan har också extra stora insatser skett under senare tid från kriminalvårdsstyrelsens sida för att höja säkerheten vid dessa. Förbättringar har redan vidtagits i enlighet med de förslag som den aktuella arbetsgruppen inom styrelsen lagt fram och finansieringen av de högst prioriterade förslagen i fråga om bättre bevakning är för närvarande föremål för regeringens ställningstagande. Som utskottet konstaterade förra året uppmärksammas frågorna om anordnandet av bevakningen vid anstalterna kontinuerligt samtidigt som här hela tiden sker en anpassning efter utvecklingen. Utskottet vill inskräpa betyd-

sen av att detta arbete fortsätter. Mot bakgrund av det anförda ser utskottet inte någon anledning för riksdagen att nu uttala sig i frågan. Utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju805 i berört hänseende.

1989/90:JuU9

Yrkesutbildning i anstalt m.m.

Motioner

I motion Ju504 begärs ett tillkännagivande om ökade möjligheter till yrkesinriktade studier i anstalt. Enligt motionärerna skulle detta bidra till att de intagna efter frigivning lättare kan anpassa sig till ett liv i frihet varvid återfallsrisken blir mindre och samhällets kostnader för kriminalvården minskar. I motion Ju805 (yrkande 14) begärs ett tillkännagivande om rehabilitering av dömda brottslingar. Enligt motionärerna har många av dem som intas i anstalt psykiska och medicinska problem. Den intagnes möjligheter att klara sig i samhället efter frigivningen skulle förbättras genom yrkesutbildning eller social träning. Samhället måste för att minska risken för återfall i brott ta ett större ansvar för de dömdas rehabilitering i samhället.

Bakgrund

Möjlighet till studier för intagna inom kriminalvården med varierande utbildningsinnehåll finns numera vid flertalet anstalter. Utbildningen är såväl teoretisk som yrkesinriktad. Den teoretiska utbildningen sker främst i form av grundutbildning för vuxna. Vid några anstalter kan man bedriva studier på gymnasienivå och även i viss utsträckning få handledning för högskolestudier och andra specialkurser (jfr 1988/89:JuU17 s. 4). De intagna erbjuds också möjligheter till social färdighetsträning i anstalt.

Ansvar för yrkesutbildningen inom kriminalvården åvilar arbetsmarknadsverket och skolöverstyrelsen. Maskiner, verktyg, undervisningsmateriel och lärare tillhandahålls av närmaste center för arbetsmarknadsutbildning. Yrkesutbildningen i arbetsmarknadsverkets regi avser verkstadsmekanik, plåt- och svetsutbildning, träindustri samt el- och teleteknik. Via den kommunala vuxenutbildningen finns yrkesutbildning inom verkstadsteknik och skogsindustri. De yrkesinriktade studiernas inriktning och omfattning varierar mellan anstalterna. Längre yrkesutbildning finns numera vid fem anstalter. På flera lokalanstalter finns tillgång till bl.a. integrerade träindustri- och skogsutbildningar. Utöver dessa möjligheter finns kortare yrkesinriktade utbildningar som anordnas i kommunala vuxenskolan och AMU:s regi. För den som kan beviljas frigång finns möjlighet att delta i utbildning och undervisning utanför anstalt. För närvarande utgör andelen yrkesstuderande ca 15 % av dem som studerar inom kriminalvården; ca 65 % deltar i utbildning motsvarande grundskolan.

Utskottet har tidigare vid behandlingen av motioner i fråga om förbättrade möjligheter till utbildning inom anstalt framhållit att det är

kriminalvårdens strävan att de intagna skall ha tillgång till samma urval av undervisning som andra i samhället (jfr JuU 1979/80:34 s. 12 f och 1988/89:JuU17 s. 4).

Utskottet har också i olika sammanhang framhållit dels att en aktiv frivårdsorganisation med goda möjligheter till stöd- och hjälpinsatser är av största vikt för ett framgångsrikt brottsförebyggande och rehabiliterande arbete, dels att detta förutsätter ett nära samarbete mellan kriminalvården och andra samhällsorgan, främst socialtjänsten (jfr JuU 1987/88:31 s. 10 ff).

Kriminalvårdsstyrelsen har i sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 framhållit att frivården måste få bättre förutsättningar för att hjälpa sina klienter och har därför begärt att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att föreslå åtgärder för en effektiv samordning av bl.a. socialtjänst, psykiatri, missbruksbehandling och kriminalvård. Syftet är att åstadkomma en klarare ansvarsfördelning när det gäller olika rehabiliteringsinsatser.

I sammanhanget kan nämnas att en samarbetskonferens mellan kriminalvården och arbetsmarknadsverket inom kort skall hållas i syfte att förbättra samarbetet mellan dessa myndigheter. För närvarande gäller att kriminalvården inom varje län har en kontaktman utsedd på arbetsförmedlingen med uppgift att tillhandagå kriminalvårdens klienter med tjänster.

Utskottets överväganden

Som utskottet i tidigare sammanhang framhållit är det kriminalvårdens strävan att de intagna skall ha tillgång till samma urval av undervisning som andra i samhället, och enligt utskottets mening utgör yrkesutbildning en viktig del i det rehabiliterande arbetet med de intagna. Möjligheter till både yrkesutbildning och social färdighetsträning i anstalt finns också, som framgår av utskottets redovisning ovan. Andelen intagna som genomgår yrkesutbildning är dock i förhållande till dem som genomgår teoretisk utbildning litet. Detta kan ha olika orsaker. Som justitieministern framhåller i årets budgetproposition (prop. 1988/89:100, bil. 4, s. 33) är kriminalvårdens klienter till stor del socialt och i de flesta andra avseenden starkt missgynnade personer. För att lyckas med de åtgärder som vidtas för att främja de dömdas anpassning krävs medverkan från andra samhällsorgan för att ge de dömda en rimlig social plattform. Enligt den s.k. normaliseringsprincipen har nämligen kriminalvårdens klienter samma principiella rätt som andra medborgare till den service och omsorg som samhället tillhandahåller. I likhet med justitieministern anser utskottet att det är en viktig uppgift för kriminalvården att se till att denna princip upprätthålls. Det är därför enligt utskottets uppfattning angeläget att kriminalvårdsstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsverket anordnar den utbildning i anstalt som de intagna har behov av. Utskottet utgår från att så sker utan något särskilt uttalande från riksdagens sida. Mot bakgrund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna Ju504 och Ju805 i nu behandlade delar.

Motion

I motion Ju501 (yrkande 11) begärs ett tillkännagivande om behovet av en förstärkning av psykiatri inom kriminalvården. Enligt motionärerna lider en allt större del av de personer som är intagna i anstalt eller föremål för frivård av olika psykiska problem, och bakgrunden till detta är dels en följd av missbruksskador, dels ett resultat av att den psykiatriska vården numera i allt större utsträckning är organiserad som öppenvård. Enligt motionärerna har kriminalvården i dag inte tillräckliga psykiatriska vårdresurser för att handha denna situation, och det krävs en upprustning och förstärkning av psykiatri inom kriminalvården.

Bakgrund

Enligt 30 kap. 6 § BrB får rätten för brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom inte tillämpa annan påföljd än överlämnande till särskild vård, böter eller skyddstillsyn. Fängelse är alltså uteslutet som påföljd.

Enligt 31 kap. 3 § BrB kan rätten förordna att den dömda skall överlämnas till slutna psykiatrisk vård, om föreskriven medicinsk utredning visar att han kan ges vård med stöd av lagen (1966:293) om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV). LSPV förutsätter bl.a. att vård på sjukhus skall vara oundgängligen påkallad till följd av att det föreligger vissa i lagen angivna omständigheter i fråga om den psykiskt sjuke. Om den dömda visserligen är psykiskt störd vid tillfället för domen men inte begick själva gärningen under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom får överlämnande till slutna psykiatrisk vård ske bara om det föreligger särskilda skäl till det (31 kap. 3 § andra punkten BrB).

Enligt 31 kap. 4 § BrB får rätten, om mera ingripande åtgärd av särskilda skäl inte är påkallad, förordna att den som har begått brott och är i behov av psykiatrisk vård eller tillsyn skall överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

Frågan om påföljder för psykiskt störda lagöverträdare har efter BrB:s tillkomst övervägts i flera olika sammanhang utan att det hittills skett några genomgripande lagstiftningsåtgärder. Bl.a. har den s.k. Bexeliuskommittén i betänkandet (SOU 1977:23) Psykiskt störda lagöverträdare föreslagit en rad åtgärder, främst i fråga om ett förändrat användningsområde för slutna psykiatrisk vård resp. fängelse som påföljd för brott. I februari 1981 avgav en arbetsgrupp inom socialstyrelsen (den s.k. ASV-gruppen) en rapport innehållande ett förslag till rättspsykiatrisk regionvård. I rapporten föreslås att ansvaret för rättspsykiatriska undersökningar skall samordnas med vårdansvaret för motsvarande patienter inom allmänpsykiatri. Arbetsgruppen föreslår införandet av begreppet rättspsykiatrisk regionsjukvård. Denna föreslås

ansvara för rättspsykiatriska undersökningar, vård av undersökta patienter för kortare eller längre tidsperioder, konsultinsatser inom kriminalvården och övertagande av patienter från hemortpsykiatrin. Utredningens förslag innebär att den nuvarande rättspsykiatriska organisationen skall överföras från staten till landstingen.

Socialberedningen överlämnade i augusti 1984 betänkandet Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten (SOU 1984:64). I betänkandet behandlas den psykiatriska tvångsvården. Utredningen föreslår en helt ny lagstiftning på detta område.

På grundval av bl.a. det här redovisade utredningsmaterialet pågår för närvarande inom regeringskansliet överväganden både om en helt ny psykiatrisk tvångslagstiftning men också om ett förändrat påföljdssystem för psykiskt störda lagöverträdare och om en förändrad rättspsykiatrisk undersökningsorganisation (jfr JuU 1986/87:1y). En proposition i ärendet kan förväntas under våren 1990.

Kriminalvårdens klienter har, i enlighet med den s.k. normaliseringsprincipen, samma rätt som andra att anlita samhällets ordinarie resurser bl.a. inom hälso- och sjukvården. I KvaL finns bestämmelser om vård av intagen vid sjukdom. I 37 § KvaL stadgas att intagen skall vårdas enligt de anvisningar som ges av läkare. Kan erforderlig undersökning och behandling ej lämpligen ske inom anstalten, bör den allmänna sjukvården anlitas. Vid behov får intagen överföras till allmänt sjukhus. I 38 § hänvisas till bestämmelserna i LSPV och omsorgslagen.

Inom kriminalvårdens anstaltsorganisation finns i dag fem psykiatriska avdelningar som tillsammans har tillgång till ett 60-tal vårdplatser. Avdelningarna finns på anstalterna Härlanda, Malmö, Kumla, Härnösand och Österåker. De psykiatriska avdelningarna vid Härlanda och Österåker har en läkartjänst vardera. Kumla har tillgång till psykiaterkonsult en dag per vecka. Härnösand och Malmö har tillgång till motsvarande 4 tim/vecka resp. 20 tim/vecka.

Utredningar som visar hur stort antalet psykiskt störda inom kriminalvården är har inte utförts på senare tid. Bexeliuskommittén konstaterade i sitt ovannämnda betänkande att behovet av psykiatrisk vård bland de anstaltsintagna är mycket stort och att de platser (264) för psykiatrisk vård som då fanns på kriminalvårdens anstalter så gott som ständigt var helt utnyttjade. Inom kriminalvårdsstyrelsens forsknings- och utvecklingsgrupp bereds för närvarande ett projekt med syfte att närmare analysera problemet med psykiskt störda i anstalt. Undersökningen avser att definiera vad som avses med psykisk störning, identifiera denna grupp samt belysa de rehabiliterande insatserna för dessa personer.

Inom kriminalvårdsstyrelsen har inventeringar företagits beträffande antalet intagna som under ett visst år för kortare eller längre tid har förts över till sluten vård inom den ordinarie psykiatrin. Inventeringarna avser åren 1979 och 1987. År 1979 blev 141 överförda till psykiatrisk sjukhusvård medan 156 anstaltsintagna blev överförda år 1987. Från häktena överfördes 98 intagna till sådan vård år 1987.

Som framgått ovan har inom justitiedepartementet påbörjats en översyn av kriminalvårdens verksamhetsformer och innehåll. Inom ramen för denna översyn har justitiedepartementet under hösten 1989 anordnat ett seminarium angående behovet av psykiatrisk sjukvård för intagna på kriminalvårdsanstalterna. Avsikten med seminariet var att belysa problemets omfattning och karaktär inom kriminalvården, krav och förväntningar på medverkan från den allmänna hälso- och sjukvården i fråga om psykiatriska vårdinsatser för intagna på kriminalvårdsanstalter samt den allmänna hälso- och sjukvårdens möjligheter att tillgodose dessa krav och förväntningar inom ramen för nuvarande och framtida vårdorganisation.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 har kriminalvårdsstyrelsen anfört att frågan om det psykiatriska konsult- och vårdansvaret för frihetsberövade inom kriminalvården behöver lösas omgående. De sjukvårdsenheter vid vilka psykiatrisk vård av frihetsberövade inom kriminalvården skall komma i fråga bör, enligt kriminalvårdsstyrelsen, utses av regeringen med hänsyn till olika krav i fråga om bl.a. personalsammansättning och säkerhetsmässiga aspekter i övrigt. Klara riktlinjer bör utarbetas och resurser tillskapas för en vårdorganisation med uppgift och resurser att tillgodose vårdbehovet för psykiskt störda lagöverträdare inom kriminalvården. I avvaktan härpå och för att de behövande intagna skall kunna behandlas måste medel till ökad psykolog- och konsulthjälp anslås. För psykiatrisk/psykologisk rådgivning till intagna begär kriminalvårdsstyrelsen ytterligare 1 milj. kr.

Utskottets överväganden

Som framgått ovan har kriminalvårdens klienter samma rätt som andra till den service och omsorg som samhället tillhandahåller, bl.a. inom hälso- och sjukvården. Enligt vad utskottet tidigare i detta betänkande uttalat är det också en viktig uppgift för kriminalvården att se till att denna princip upprätthålls. En intagen med behov av psykiatrisk vård skall, enligt utskottets mening, erhålla den vård han behöver, och det är angeläget att hälso- och sjukvården gör sitt yttersta för att uppfylla detta mål.

En reform av den psykiatriska tvångsvården och behandlingen av de psykiskt störda lagöverträdarna är under utarbetande i regeringskansliet, och regeringen har att i samband med kommande budgetberedning ta ställning till den fråga om förstärkning av psykiatrin inom kriminalvården som tas upp i motion Ju501. Om den kommande lagstiftningen resulterar i att allt fler psykiskt störda lagöverträdare blir föremål för kriminalvårdsinsatser, krävs också ökade resurser. I nuvarande situation finns det, enligt utskottets uppfattning, ingen anledning för riksdagen att ta något initiativ i ärendet. Mot bakgrund av det anförda avstyrks bifall till motion Ju501 i behandlad del.

Motioner

I två motioner tas upp frågor som handlar om vistelse utanför anstalt jämlikt 34 § KvaL. I motion Ju506 begärs en utvärdering av olika sådana vistelser. Motionen inriktar sig på frågan huruvida en sådan placering till värnpliktstjänstgöring bidrar till den enskildes anpassning till samhället i jämförelse med andra slags placeringar. I motion Ju808 (yrkande 17) begärs ett tillkännagivande om att intagna som har behov av behandling för missbruk skall beredas plats på behandlingshem eller i familjehem i form av en 34 §-placering. Enligt vad motionärerna påpekar är det svårt att erhålla en sådan plats för dessa missbrukare.

Bakgrund

Enligt 34 § KvaL kan en person som är intagen i kriminalvårdsanstalt i rehabiliteringssyfte få vistas utanför anstalt under lämplig tid. Förut-sättningarna är att den intagne genom en sådan vistelse kan bli föremål för särskilda åtgärder som kan antas underlätta hans anpassning i samhället. För vistelsen skall ställas de villkor som kan anses erforderliga. Intagna som avses i 7 § tredje stycket KvaL har inte rätt till sådan placering.

I förarbetena till bestämmelsen (prop. 1974:20 s. 96) uttalas att vistelse utanför anstalten enligt 34 § inte får bli något mer eller mindre regelmässigt förekommande utan endast användas i de fall då det verkligen föreligger särskilda skäl för att åtgärden skall främja den intagnes anpassning i samhället. Vad som skall avgöra om vistelse utanför anstalten skall medges är den rehabilitering som därigenom blir möjlig. I propositionen nämns olika slag av placering av den intagne som kan komma i fråga, t.ex. i skola med internatförläggning, i behandlingshem för narkotikamissbrukare, i särskilt lämpligt enskilt hem eller värnpliktstjänstgöring. I 1986 års budgetproposition (prop. 1985/86:100, bil. 4 s. 98) uttalade justitieministern att kriminalvårdens personal i ökad utsträckning borde försöka arbeta fram lämpliga s.k. 34 §-placeringar för HIV-positiva intagna med narkotikamissbruk. Inom kriminalvården har man sedermera utarbetat en sammanställning över behandlingsenheter, som tar emot 34 §-placeringar. Sammanställningen är ett komplement till socialstyrelsens förteckning över hem för vård eller boende. Kriminalvårdsstyrelsen har också utfärdat allmänna råd i ämnet (ARK 1987:3). Genom ett tillägg till bestämmelsen om 34 §-vistelser beslutade riksdagen år 1987 om en utvidgad tillämpning av bestämmelsen genom en föreskrift att det vid övervägande av frågan om 34 §-placering kan tillgripas särskilt skall beaktas om den intagne behöver vård eller behandling mot missbruk av beroendeframkallande medel (prop. 1986/87:106, bet. JuU 32, rskr. 279).

Beslut om 34 §-vistelse fattas av kriminalvårdsnämnden om den intagne dömts till fängelse i lägst två år och annars av övervakningsnämnden (54 § KvaL).

Under budgetåret 1988/89 påbörjades 901 vistelser jämlikt 34 §. Av dessa fullföljdes 454 fram till villkorlig frigivning. 407 avbröt vistelsen före villkorlig frigivning och 40 var fortfarande placerade vid budgetårets slut.

Av de 901 placeringarna avsåg 668 behandlingshem, 171 familjevård, 16 militärtjänstgöring, 13 utbildning och 33 övrigt. Under budgetåren 1986/87 och 1987/88 beviljades i 26 resp. 23 fall 34 §-vistelser till militärtjänst.

Kriminalvårdsstyrelsens forsknings- och utvecklingsgrupp har undersökt tillämpningen av 34 § KvaL och utfallet av beviljade vistelser. Resultaten har publicerats i KVS rapport nr 25/1977 och Rapport 1985:1. I den senare rapporten beskrivs i vilken utsträckning 34 §-vistelser har beviljats under budgetåren 1978/79—1982/83. Dessutom har de vistelser som beviljades år 1978/79 särskilt granskats. Alla intagna som påbörjade en vistelse under detta budgetår har följts upp fram till år 1982. Deras sociala anpassning mellan åren 1980—1982 har jämförts med anpassning under perioden 1975—1977. De olika placeringsoptionerna jämförs med varandra. Övervägande antalet vistelser hade under budgetåret 1978/79 beviljats till behandlingshem och familjehem (ca 55 %). Vistelse i militärtjänst svarade för 9 %. Lägst andel avbrutna vistelser förekom för dem som placerats i militärtjänstgöring. Denna grupp är också den minst belastade i ett flertal faktorer. Högst andel avbrutna vistelser hade behandlingshemmen där nära 50 % avbröt sina vistelser under verkställighetstiden.

Kriminalvårdsstyrelsen planerar nu att åter göra en uppföljning av 34 §-vistelser. Samtliga intagna som erhåller 34 §-vistelse under september och oktober 1989 skall följas upp under sex månader. Syftet med utredningen är att kartlägga förberedelser och avbrott och om möjligt få förklaringar på avbrotten.

Utskottet har under senare år med anledning av motioner vid två tillfällen behandlat frågan om 34 §-placering i samband med militärtjänstgöring (JuU 1986/87:20 och JuU 1987/88:31). Utskottet fann då i sina av riksdagen godkända betänkanden att det saknades anledning att avskaffa den möjlighet till rehabilitering som det kan innebära för vissa intagna att få avtjäna en begränsad del av fängelsestraffet i form av värnpliktstjänstgöring (se även JuU 1986/87:32 s. 28).

Som framgått ovan skall vid beslut om 34 §-placering särskilt beaktas om den intagne är missbrukare och i behov av vård för sitt missbruk. Sådan vård förekommer i olika former. Behandling kan förekomma i hem för vård eller boende eller i familjehem. På flera håll i landet finns särskilda familjevårdsenheter med anställd personal för administration och handledning av familjevårdarna. Vissa är kommunala och andra drivs av föreningar eller stiftelser. Kriminalvården har representation i ett flertal sådana.

Kriminalvården abonnerar platser avsedda för placeringar enligt 34 § KvaL vid vissa hem för vård eller boende och vid familjevårdsen-

heter. Vid flertalet enheter finns särskilda kontaktmän för det fortlöpande samarbetet med kriminalvården. En aktuell förteckning över abonnerade platser och kontaktmän publiceras fortlöpande i kriminalvårdsstyrelsens information (INFO).

Enligt vad utskottet inhämtat från socialstyrelsen finns i dag totalt 1 107 platser i hem för vård eller boende för långsiktig behandling av narkotikamissbrukare och 104 motivationsplatser. För några grupper missbrukare är antalet behandlingsplatser begränsat. För kvinnliga narkotikamissbrukare finns således 40 behandlingsplatser inriktade enbart på kvinnor, och för psykiskt störda missbrukare finns 83 platser. Från socialstyrelsens sida beräknas att ca 300 nya platser för bl.a. dessa missbrukare kommer att tillskapas inom de närmaste två åren. Väntetiden för att få plats på behandling hem uppgår till 1–3 månader. Antalet platser för behandling i familjevård uppgår till ca 540. Antalet behandlingsplatser för alkoholmissbrukare uppgår till ca 3 000. Under år 1987 intogs totalt 17 600 personer i missbruksvård.

Utskottets överväganden

I anslutning till önskemålet i motion Ju506 om ett riksdagsuttalande med begäran om en utvärdering av placeringar utom anstalt jämlikt 34 § KvaL kan utskottet konstatera att flera sådana utvärderingar redan ägt rum och att ytterligare en utvärdering skall ske under innevarande höst. Utskottet vill också hänvisa till sina tidigare överväganden angående 34 §-placering i samband med militärtjänstgöring. Något uttalande i frågan från riksdagens sida behövs inte och utskottet avstyrker bifall till motion Ju506.

När det gäller frågan om behovet av fler vårdplatser i behandling hem och familjehem för s.k. 34 §-vister har utskottet noterat att antalet vårdplatser för intagna med speciella vårdbehov för närvarande inte motsvarar behovet. Enligt utskottets mening är det angeläget att ytterligare sådana vårdplatser tillskapas. Utskottet vill understryka vikten av ett fortlöpande samarbete mellan kriminalvårdsstyrelsen och socialstyrelsen i dessa frågor. Mot bakgrund av att det som nyss sagts pågår arbete på inrättande av platser för intagna med speciella vårdbehov inom den närmaste tvåårsperioden finns det emellertid för närvarande ingen anledning för riksdagen att göra något särskilt uttalande i frågan. Utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju808 i nu behandlad del.

Utredning om häktningstider

Motion

I motion Ju701 begärs en utredning med syfte att förkorta häktningstiderna. Utredningen bör enligt motionären bl.a. överväga införandet av en tidsgräns, efter vilken det skulle krävas "synnerliga" skäl för att häktningsbeslutet skall bestå. Även andra och bättre lösningar vad gäller förkortade häktningstider bör utredas.

Beslut om häktning meddelas av domstol. Förutsättningarna härför framgår av rättegångsbalken (RB). Förutsättningarna för att besluta om häktning och de tidsfrister inom vilka ett frihetsberövande på grund av misstanke om brott måste prövas av domstol ändrades genom lagstiftning, som trädde i kraft den 12 april 1988 (prop. 1986/87:112, bet. JuU 1987/88:7, rskr. 30).

Enligt gällande ordning krävs för häktning av en person att denne är på sannolika skäl misstänkt för ett brott (24 kap. RB). Utöver denna kvalificerade misstanke om brott fordras för häktning enligt huvudregeln i 24 kap. 1 § första stycket RB att för brottet är föreskrivet minst ett års fängelse och att det finns risk för att den misstänkte antingen avviker, undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Vid grövre brott gäller en särskild regel om häktning. Är straffminimum för brottet fängelse i två år eller mer skall enligt 24 kap. 1 § andra stycket häktning ske, om det inte är uppenbart att anledning härtill saknas. Som en allmän förutsättning gäller att häktning endast får ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (24 kap. 1 § tredje stycket).

Av 24 kap. 2 § RB framgår att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas oberoende av brottets beskaffenhet om han är okänd och vägrar att uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann, eller om han saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

S.k. utredningshäktning kan jämlikt 24 kap. 3 § RB ske av den som är skäligen misstänkt för brott, om förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda, och om det samtidigt är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet. När domstol har beslutat om utredningshäktning skall omprövning av häktningsfrågan göras av domstolen senast inom en vecka efter det första beslutet. För att fortsatt häktning då skall tillåtas måste sannolika skäl för misstanke om brott föreligga (24 kap. 19 § RB).

Då rätten beslutar om häktning skall, om inte åtal väckts, rätten sätta ut den tid inom vilken åtal skall väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt. Väcks inte åtal inom två veckor, skall rätten så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal har väckts, med högst två veckors mellanrum hålla ny förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt se till att uredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Under vissa omständigheter får rätten bestämma längre tids mellanrum. Har åtal inte väckts eller framställning om förlängning av tiden inte kommit in till rätten inom föreskriven tid, skall rätten genast frige den häktade. Även i de fall då det inte längre föreligger skäl för häktning skall den häktade omedelbart friges (RB 23 kap. 19 § andra stycket). Sedan åtal väckts skall huvudförhandling i målet enligt huvudregeln i 45 kap. 14 § andra stycket hållas inom en

vecka från den dag då åtalet väcktes. Denna frist får emellertid överskridas om det är nödvändigt för att få utredningen fullständig, t.ex. då rätten har förordnat om rättspsykiatrisk undersökning.

I betänkandet (SOU 1985:27) Gripen, anhållen, häktad redovisas en enkät om bl.a. häktningstider. Av enkäten framgår att huvudförhandling hölls efter en vecka i 58 % av fallen. Av dem som var frihetsberövade ända fram till domen hade 59 % blivit dömda inom fyra veckor efter anhållandet. Tre fjärdedelar av de häktade dömdes inom fem veckor från anhållandet. Utredningen konstaterade (s. 156—157) att våra straffprocessuella frihetsberövanden vid en internationell jämförelse framstår som korta, och bortsett från tidsfristen mellan gripandet och den första domstolsprövningen föreslogs inga genomgripande ändringar.

Domstolsverket har fått i uppdrag att utvärdera de nya häktningsregler som infördes år 1988. Arbetet, som kommer att belysa tiderna för frihetsberövandet, beräknas vara klart inom kort.

Beträffande långa häktningstider för misstänkta som skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning har JO (1986/87 s. 151 ff) uttalat att de långa väntetiderna i dessa fall strider mot gällande lagstiftning och enligt JO:s mening inte är godtagbara med tanke på att bl.a. häktade hålls inspärrade för rättspsykiatrisk undersökning under tider som flerfaldiga gånger överstiger den av lagstiftaren förutsedda. Riksdagen har också i frågan gett regeringen till känna att regeringen omgående måste vidta åtgärder för att bringa ner de långa väntetiderna (se 1988/89:SoU16 och där gjorda hänvisningar, rskr. 214).

I ett frågesvar i kammaren den 10 oktober 1989 har socialministern bl.a. anfört att en särskild rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet som syftar till att arbeta av köerna av dem som väntar på rättspsykiatrisk undersökning bedrivs i samverkan med Östergötlands och Västerbottens läns landstingskommuner fram till årsskiftet 1989-1990. För budgetåret 1989/90 har i regleringsbrevet för den rättspsykiatriska verksamheten avsatts vissa medel till regeringens disposition. Avsikten är att dessa medel vid behov skall utnyttjas för att lösa de problem som kan uppkomma i det kortare tidsperspektivet under innevarande budgetår. Behovet av ytterligare åtgärder övervägs i det budgetarbete som för närvarande pågår. Socialministern anförde också att situationen förbättrats det senaste halvåret när det gäller väntetider på rättspsykiatrisk undersökning. Således har antalet häktade som väntar på rättspsykiatrisk undersökning nästan halverats under tiden februari—augusti 1989 jämfört med samma period 1988 (se riksdagens snabbprotokoll 1989/90:6 s. 21 ff).

I motion Ju701 begärs en utredning med syfte att förkorta häktningstiderna. Som framgår ovan har en utredning för några år sedan uppmärksammat frågan om häktningstiderna. Utredningen har inte funnit anledning att föreslå några genomgripande förändringar på detta område. Utskottet vill i sammanhanget också erinra om den utvärdering av de nya häktningsreglerna som domstolsverket nu utför.

I vissa fall kan, som motionären antyder, häktningstiderna bli längre än vad lagstiftaren tänkt sig, t.ex. vid rättspsykiatrisk undersökning. Som framgår ovan har förhållandena där genomgått en förbättring det senaste året och frågan behandlas fortlöpande i budgetarbetet. I den mån långa häktningstider kan vara att hänföra till bristande polis- och åklagarresurser vill utskottet erinra om att också detta är en fråga som regelbundet prövas i det återkommande budgetarbetet. Mot bakgrund av vad nu anförts anser utskottet att någon särskild utredning om förkortning av häktningstiderna på sätt som föreslås i motionen inte är påkallad. Utskottet avstyrker därför bifall till motion Ju701.

Medborgarvittnen vid häkten

Motion

I motion Ju511 begärs dels införande av ett system med medborgarvittnen på samtliga större häkten i landet, dels en försöksverksamhet med sådan inriktning vid Kronobergshäktet i Stockholm. Enligt motionärerna skulle ett system med utomstående, särskilt utvalda medborgarvittnen, ha en lugnande inverkan på såväl intagna som personal. En sådan ordning skulle, enligt motionärerna, kunna leda till mindre användning av våld vid avvisitering och borde även vara ägnad att förhindra övergrepp mot intagna i allmänhet. Motionärerna hänvisar till de goda erfarenheterna av medborgarvittnen inom polisen.

Bakgrund

En häktad förvaras i allmänt häkte. Det finns 24 allmänna häkten i landet, vilka lyder under kriminalvårdsstyrelsen. Vid vissa kriminalvårdsanstalter finns dessutom särskilda häktesavdelningar. Föreskrifter om behandling av häktade och anhållna finns i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna.

Utskottet behandlade år 1980 en motion med begäran om införande av en försöksverksamhet med medborgarvittnen vid landets häkten. Motionen var skriven mot bakgrund av att justitieombudsmannen år 1978 (ämbetsberättelsen 1979/80 s. 178) anfört att det skulle vara av stort värde om man ordnade avvisiteringen enligt 2 § lagen om behandlingen av häktade och anhållna på sådant sätt att de intagna skyddas mot otillåten våldsanvändning och personalen skyddas mot obefogade anklagelser. En utväg skulle enligt JO vara att låta utomstående, särskilt utvalda personer, s.k. medborgarvittnen vara närvarande

vid avvisiteringen. En sådan ordning skulle enligt JO vara mycket värdefull. Utskottet avstyrkte bifall till motionen med hänsyn till att frågan var aktualiserad i regeringskansliet (JuU 1979/80:34 s. 15 f).

Inom polisväsendet finns ett system med medborgarvittnen. Enligt lagen (1981:324) om medborgarvittnen får en kommun i syfte att tillgodose allmänhetens intresse av insyn i polisverksamheten utse trovärdiga personer att som medborgarvittnen följa polisens arbete i polisdistriktet. Som exempel på uppgifter för medborgarvittnen kan nämnas närvaro vid polisförhör och när frihetsberövade personer förs in på polisstationerna.

Lagen ger kommunerna en rätt men inte en skyldighet att utse medborgarvittnen. En ordning med medborgarvittnen finns i Göteborg sedan 30 år. I andra städer, bl.a. Stockholm, har en ordning med medborgarvittnen tillämpats i varierande utsträckning. Ett tidigare utgående särskilt statsbidrag för medborgarvittnen har slopats fr.o.m. budgetåret 1986/87 (prop. 1985/86:100, bil. 15 s. 61, bet. BoU 19 s. 7).

Lagen om medborgarvittnen byggde på betänkandet (SOU 1979:6) Polisen, avlämnat av 1975 års polisutredning. Vid remissbehandlingen av betänkandet begärde kriminalvårdsstyrelsen att systemet med medborgarvittnen skulle prövas på allmänna häktet i Stockholm. I propositionen (prop. 1980/81:13 s. 76) anförde departementschefen att kommunalt huvudmannskap för medborgarvittnen inom kriminalvården inte var en lämplig konstruktion. Frågan om medborgarinsyn inom kriminalvården krävde därför särskilda överväganden, varvid bl.a. måste uppmärksammas fängelsestraffkommitténs då pågående utredning av frågorna om förtroendemannastyrelser inom kriminalvården och arbetsuppgifterna för sådana styrelser. Departementschefen var av dessa skäl inte beredd att ta upp frågan om medborgarvittnesorganisation för kriminalvårdens del.

Fängelsestraffkommittén lade i sitt betänkande (SOU 1981:92) Villkorlig frigivning samt nämnder och lekmanamedverkan inom kriminalvården inte fram något förslag om medborgarvittnen vid de allmänna häktena. Däremot föreslog man inrättandet av lekmannanämnder med uppgift att svara för allmänhetens insyn i kriminalvården. Förslaget ledde inte till lagstiftning.

Utskottet behandlade år 1983 en motion med begäran om lekmannainsyn genom övervakningsnämnderna i häktesverksamheten. Utskottet, som ställde sig bakom önskemålet i motionen, ansåg att frågan hur en lekmannainsyn lämpligen kan anordnas borde närmare övervägas av regeringen. Vad utskottet med anledning av motionen uttalat gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (JuU 1982/83:26, s. 43 f, rskr. 241).

Utskottet behandlade under riksmötet 1987/88 en motion med begäran om utveckling av verksamheten med medborgarvittnen inom polisen. Utskottet framhöll, liksom tidigare, att medborgarvittnen kan medverka till att trygga rättssäkerheten och stärka förtroendet för polisverksamheten samt — inte minst — vara en garanti mot obefogade anmälningar mot befattningshavare inom poliskåren. Utskottet vidhöll sin positiva grundsyn till frågan om ett vidgat bruk av systemet

med medborgarvittnen men konstaterade samtidigt att det ankom på de enskilda kommunerna att fatta beslut i saken. Motionsyrkandet avstyrktes därför (se JuU 1987/88:30 s. 25 f och där gjord hänvisning).

1989/90:JuU9

Utskottets överväganden

Som utskottet anförde förra året i fråga om medborgarvittnen inom polisverksamheten kan en sådan ordning medverka till att trygga rättssäkerheten och stärka förtroendet för den verksamhet där en sådan lekmannainsyn kommer till stånd. Utskottet delar således motionärernas uppfattning att ett system med utomstående, särskilt utvalda medborgarvittnen, som skall vara närvarande vid intagningen av personer som tas in på häktet skulle vara av värde för såväl intagna som personal. Utskottet förordar att en sådan ordning införs. Frågan om hur ett system med lekmannainsyn på de allmänna häktena kan anordnas bör övervägas av regeringen i lämpligt sammanhang. Vad utskottet med anledning av motion Ju511 nu uttalat bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *utvärdering av kriminalvårdsreformen*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 1),

res. 1 (m, fp, c, mp)

2. beträffande *särbehandling av vissa långtidsdömda*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 8), motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 10) och motion Ju808 i denna del (yrkande 32),

res. 2 (m, fp, c)

3. beträffande *avkortning av anstaltstiden*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju513 i denna del (yrkande 1),

res. 3 (mp)

4. beträffande *stramare permissionsbestämmelser*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 9) och motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 11),

res. 4 (m, fp, c)

5. beträffande *utvärdering av permissionsbestämmelserna*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju513 i denna del (yrkande 2),

6. beträffande *bevakning i anstalt*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 13),

res. 5 (m, fp, c)

7. beträffande *yrkesutbildning i anstalt m.m.*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju504 och motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 14),

res. 6 (m, mp)

8. beträffande *psykiatrin inom kriminalvården*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande
11),

res. 7 (fp, vpk, mp)

9. beträffande *utvärdering av 34 §-vistelser*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju506,

10. beträffande *platser för missbruksvård*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju808 i denna del (yrkande
17),

res. 8 (c)

11. beträffande *utredning om häktningstider*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju701,

12. beträffande *medborgarvittnen vid häkten*
att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju511 som sin
mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta
hänseende.

Stockholm den 7 november 1989

På justitieutskottets vägnar

Britta Bjelle

Närvarande: Britta Bjelle (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Birthe Sörestedt (s), Bengt-Ola Rytter (s), Göthe Knutson (m), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Göran Ericsson (m), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp), Sigrid Bolkéus (s), Ingegerd Wärnersson (s), Kjell-Arne Welin (fp), Kjell Ericsson (c) och Gunilla André (c).

Reservationer

1. Utvärdering av kriminalvårdsreformen (mom. 1)

Britta Bjelle (fp), Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m), Kent Lundgren (mp), Kjell-Arne Welin (fp), Kjell Ericsson (c) och Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Som utskottet" och slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Det råder i huvudsak politisk enighet om att Sverige skall slå vakt om den humana kriminalpolitik som kriminalvårdsreformen var ett uttryck för. Detta innebär emellertid inte att reformen är utan brister. I likhet med motionärerna kan utskottet konstatera att utvecklingen i samhället har varit en annan än vad det fanns anledning att planera för vid mitten och slutet av 1960-talet när kriminalvårdsreformen utformades. Inte minst narkotikabrottsligheten och narkotikamisbru-

ket på anstalterna har kommit att försvåra genomförandet av en del av ambitionerna i reformen. De ursprungliga målen kan i dag enligt utskottets uppfattning inte ses som realistiska. En genomgripande utvärdering av kriminalvårdsreformen bör därför äga rum.

En parlamentariskt utsedd utredning bör tillsättas med uppgift att överväga om de hittillsvarande målen för kriminalvården fortfarande i alla avseenden skall gälla och om de medel som står till förfogande i så fall är de riktiga. Vidare bör övervägas om den s.k. närhetsprincipen skall ha samma styrande effekt vid placeringen i anstalt som i dag. Denna princip har visat sig ha mindre önskvärda sidoeffekter, såsom att de intagna berövas möjligheterna till att ta sig ur ett destruktivt socialt umgänge. Vidare bör utredningen överväga formerna för att i större utsträckning än i dag differentiera de intagna med hänsyn framför allt till missbrukssituationen. Här bör särskilt belysas huruvida anstalternas nuvarande utformning och byggnadssätt kan vara ett hinder för ett utpräglat sådant differentieringssystem och om så befinnes vara fallet bör förslag lämnas till en framtida anstaltsorganisation där ett sådant differentieringssystem kan fungera. Utredningen bör vara oförhindrad att även i övrigt ta upp och belysa de frågor rörande kriminalvårdens innehåll och utformning som kan aktualiseras under arbetets gång. Vad utskottet nu uttalat med anledning av motion Ju501 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *utvärdering av kriminalvårdsreformen*

att riksdagen med anledning av motion Ju501 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Särbehandling av vissa långtidsdömda (mom. 2)

Britta Bjelle (fp), Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m), Kjell-Arne Welin (fp), Kjell Ericsson (c) och Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "Såvitt gäller" och slutar med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

När det gäller önskemålen i motionerna Ju501 (yrkande 8), Ju805 (yrkande 10) och Ju808 (yrkande 32) om en utvidgning av möjligheterna till särbehandling av vissa långtidsdömda i anstalt kan utskottet instämma i motionärernas uppfattning att förra årets lagändring härvidlag var otillräcklig. I likhet med motionärerna anser utskottet att särbehandling enligt 7 § tredje stycket KvaL skall gälla alla intagna som har dömts till fängelse i lägst två år oavsett brottslighetens karaktär. Som motionärerna påpekar, och vilket utskottet vill framhålla, har en person som har dömts till ett så långt fängelsestraff som två år normalt sett gjort sig skyldig till mycket svår brottslighet, inte sällan allvarliga våldsbrott. Här måste enligt utskottets uppfattning allmänhetens skyddsintresse sättas i första rummet. Bestämmelsen bör därför ändras i enlighet med önskemålen i motionerna. Lagändringen bör

vidtas utan dröjsmål. Det bör ankomma på regeringen att utarbeta förslag till denna lagändring och skyndsamt återkomma till riksdagen därmed. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *särbehandling av vissa långtidsdömda*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 8), motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 10) och motion 1988/89:Ju808 i denna del (yrkande 32) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

3. Avkortning av anstaltstiden (mom. 3)

Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar med "När det" och på s. 9 slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill i anslutning till önskemålet i motion Ju513 (yrkande 1) om avkortning av strafftiden efter individuell prövning för vissa intagna instämma i motionärernas uttalande att anstaltstiden för de berörda intagna kan vara mycket påfrestande. Den grupp som motionärerna avser är t.ex. utländska medborgare, som till följd av utvisning, särbehandling eller annan jämförbar omständighet drabbas mycket hårt av en anstaltsvistelse. I likhet med motionärerna och ombudsmannen mot etnisk diskriminering anser utskottet att det i lagen bör öppnas en möjlighet att efter en individuell prövning avkorta anstaltstiden för en utlänning, som till följd av beslut om utvisning eller andra omständigheter, som sammanhänger med att han inte är svensk eller saknar närmare anknytning till Sverige, kan antas ha haft särskild nackdel av fängelsetiden. Utskottet vill här erinra om motsvarande reglering i Danmark. Det bör ankomma på regeringen att snarast utarbeta förslag till en lagändring som gör en sådan ordning möjlig. Regeringen bör skyndsamt återkomma till riksdagen därmed. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *avkortning av anstaltstiden*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju513 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

4. Stramare permissionsbestämmelser (mom. 4)

1989/90:JuU9

Britta Bjelle (fp), Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m), Kjell-Arne Welin (fp), Kjell Ericsson (c) och Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "I anslutning" och slutar med "behandlade delar" bort ha följande lydelse:

Kriminalvårdsstyrelsens nya föreskrifter om permission syftar till att uppnå ett system som är enkelt att tillämpa och där intresset av enhetlighet, fasthet och konsekvens tillgodoses. De nya föreskrifterna innebär dock för det stora flertalet intagna i praktiken inte någon större ändring i förhållande till tidigare permissionsbestämmelser. Såsom förespråkas i motionerna Ju501 och Ju805 i nu behandlade delar bör reglerna om permissioner ytterligare stramas upp på olika sätt. Bl.a. bör kvalifikationstiderna för ny permission efter misskötsamhet av olika slag göras längre. Vidare bör oövevakade permissioner starkt begränsas för intagna som gång på gång återfaller i brott. När det gäller intagna som begått allvarliga våldsbrott och narkotikabrott bör, enligt utskottets mening, permission få förekomma endast rent undantagsvis. Regeringen bör ta initiativ till de författningsändringar och andra åtgärder som påkallas av denna bedömning. Vad utskottet nu med anledning av motionerna Ju501 och Ju805 i berörda delar anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *stramare permissionsbestämmelser*
att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 9) och motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 11) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

5. Bevakning i anstalt (mom. 6)

Britta Bjelle (fp), Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m), Kjell-Arne Welin (fp), Kjell Ericsson (c) och Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 13 börjar med "I likhet" och på s. 14 slutar med "berört hänseende" bort ha följande lydelse:

Ansträngningar har under senare tid gjorts för att höja säkerheten vid kriminalvårdsanstalterna. Utskottet noterar emellertid samtidigt att rymningarna fortsätter trots dessa ansträngningar; förra budgetåret rymde över 200 intagna från de slutna anstalterna. I likhet med motionärerna anser utskottet att det från såväl principiella som samhällsekonomiska utgångspunkter är oacceptabelt att en intagen kan avvika från en anstalt.

Enligt utskottets uppfattning måste en målsättning såvitt gäller bevakningen på anstalterna vara att rymningar förhindras. Regeringen

bör därför initiera åtgärder och sätta in särskilda resurser så att bevakningsnivån motsvarar denna målsättning. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *bevakning i anstalt*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 13) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

6. Yrkesutbildning i anstalt m.m. (mom. 7)

Jerry Martinger (m), Göthe Knutson (m), Göran Ericsson (m) och Kent Lundgren (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 15 som börjar med "Som utskottet" och slutar med "behandlade delar" bort ha följande lydelse:

Som framhålls i motion Ju805 har många av dem som intas i anstalt sociala, utbildningsmässiga, psykiska och medicinska problem. Kriminalvårdens strävan är också att på olika sätt underlätta den intagnes återanpassning i samhället. Emellertid räcker, enligt utskottets uppfattning, inte de ansträngningar som nu görs inom kriminalvårdens ram i detta hänseende. Ytterligare insatser måste göras för att förbättra den intagnes möjligheter att klara sig ute i samhället. En bättre utbyggd yrkesutbildning i anstalt borde i dessa sammanhang, som anförs i motionerna Ju504 och Ju805, vara av betydande värde. Som framgår av utskottets redovisning ovan finns längre yrkesutbildningar endast på fem av landets sjuttio kriminalvårdsanstalter. Tillgången till yrkesutbildning och social träning i anstalt måste som utskottet ser det utökas väsentligt om det rehabiliterande arbetet med de intagna skall ha några utsikter att lyckas och återfallen i brottslighet minskas. Det bör ankomma på regeringen att initiera de åtgärder som behövs. Vad utskottet nu med anledning av motionerna Ju805 och Ju504 anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *yrkesutbildning i anstalt m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju504 och motion 1988/89:Ju805 i denna del (yrkande 14) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

7. Psykiatrin inom kriminalvården (mom. 8)

Britta Bjelle (fp), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp) och Kjell-Arne Welin (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Som framgått" och som slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Mot bakgrund av vad som framförs i kriminalvårdsstyrelsens anslagsframställning för budgetåret 1990/91 kan utskottet instämma i uttalandena i motion Ju501 att kriminalvården i dag inte har tillräckli-

ga resurser för vård av intagna med psykiska problem. Den kommande reformen om den psykiatriska tvångsvården och behandlingen av de psykiskt störda lagöverträdarna kan också, som antyds i motionen, komma att förvärra problemet. Mot denna bakgrund krävs det enligt utskottets mening en upprustning och en förstärkning av psykiatrin inom kriminalvården. Regeringen bör därför i samband med nu pågående och kommande budgetarbete ta initiativ till de organisatoriska förändringar och de resursförstärkningar som behövs för ändamålet. Vad utskottet nu med anledning av motion Ju501 i berörd del anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 8 bort ha följande lydelse:

8. *beträffande psykiatrin inom kriminalvården*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju501 i denna del (yrkande 11) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Platser för missbruksvård (mom. 10)

Kjell Ericsson och Gunilla André (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "När det" och slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Utskottet har kunnat konstatera att — i likhet med vad som anförs i motion Ju808 — antalet tillgängliga vårdplatser för 34 §-placeringar av intagna med missbruksproblem i familjehem och behandlingshem för närvarande inte motsvarar behovet. Även enligt utskottets mening är en sådan placering ett viktigt inslag i rehabiliteringen av dessa intagna, och utskottet vill understryka betydelsen av att ett tillräckligt antal vårdplatser för ändamålet finns att tillgå. En särskild fördel med denna form av verkställighet är att vården efter avtjänat straff kan övergå i frivillig placering enligt socialtjänstlagen. Detta gör vårdformen särskilt lämplig för missbrukare som ofta har ett långvarigt behov av vård. Samtidigt blir det möjligt att på ett varsamt och planerat sätt slussa ut missbrukaren i samhället.

Som utskottet konstaterat ovan pågår arbete med att utöka antalet vårdplatser. Emellertid är bristen akut, och åtgärder bör vidtas omgående för att lösa problemet. Det får ankomma på regeringen att initiera de aktiva insatser som behövs för att antalet platser inom missbruksvården skall svara mot de behov som kriminalvården har i detta hänseende. Vad utskottet nu med anledning av motion Ju808 anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 10 bort ha följande lydelse:

10. *beträffande platser för missbruksvård*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:Ju808 i denna del (yrkande 17) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

Innehållsförteckning

1989/90:JuU9

Sammanfattning	1
Motioner	1
Utskottet	2
Inledning	2
Utvärdering av kriminalvårdsreformen	3
Motion	3
Bakgrund	3
Utskottets överväganden	4
Särbehandling av vissa långtidsdömda m.m.	4
Motioner	4
Bakgrund	5
Utskottets överväganden	8
Permissioner	9
Motioner	9
Bakgrund	9
Utskottets överväganden	11
Bevakning i anstalt	12
Motion	12
Bakgrund	12
Utskottets överväganden	13
Yrkesutbildning i anstalt m.m.	14
Motioner	14
Bakgrund	14
Utskottets överväganden	15
Psykiatri inom kriminalvården	16
Motion	16
Bakgrund	16
Utskottets överväganden	18
Rehabiliteringsfrågor	19
Motioner	19
Bakgrund	19
Utskottets överväganden	21
Utredning om häktningstider	21
Motion	21
Bakgrund	22
Utskottets överväganden	24
Medborgarvittnen vid häkten	24
Motion	24
Bakgrund	24
Utskottets överväganden	26
Hemställan	26
Reservationer	27
1. Utvärdering av kriminalvårdsreformen (m, fp, c, mp)	27
2. Särbehandling av vissa långtidsdömda (m, fp, c)	28
3. Avkortning av anstaltstiden (mp)	29
4. Stramare permissionsbestämmelser (m, fp, c)	30
5. Bevakning i anstalt (m, fp, c)	30

6. Yrkesutbildning i anstalt m.m. (m, mp)	31	1989/90:JuU9
7. Psykiatri inom kriminalvården (fp, vpk, mp)	31	
8. Platser för missbruksvård (c)	32	